

початкових шкіл, але й удосконаленням змісту їх підготовки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барна М. Розвиток педагогічної освіти в Галичині (1772 – 1939 рр.) / М. Барна // Рідна школа. – 1998. – № 7 – 8. – С. 33 – 48.
2. Волошин А. Педагогічна академія / А. Волошин // Учитель. – 1921. – Число 6. – С. 81 – 83.
3. Державний Архів Волинської області, Ф. 71, оп. 1, спр. 533 (Свідетельство об образовании Вольковской Любви). – 1 арк.
4. Державний Архів Івано-Франківської області, Ф. 303, оп. 1, спр. 5 (Журнал оценок учащихся 1–5 курсов и протоколы экзаменов на диплом за 1924/25 учебный год). – 113 арк.
5. Державний Архів Чернівецької області, Ф. 213 (Окружной школьный инспекторат Буковины г. Черновцы 1918 – 1940), оп. 1 (1918 – 1924 гг.), спр. 2 (Свидетельства выпускников женской учительской семинарии общества “Українська школа” г. Черновцы). – 178 арк.
6. За українську школу і українського вчителя // Рідна школа. – 1932. – Ч. 19 – 20. – С. 265 – 267.
7. Народне шкільництво в Галичині в числах статистики // Рідна школа. – 1938. – Ч. 22. – С. 233.
8. Українське шкільництво в цифрах // Діло. – 1934. – С. 4.
9. Центральний Державний Історичний архів України у м. Львові, Ф. 179, оп. 3, спр. 1505 (Справа про діяльність державного педагогічного лицюу у м. Львові). – 79 арк.
10. Dziennik urzędowy Wyznan Religijnych i Oswiecenia Publicznego Rzeczypospolitej Polskiej. – Warszawa, 1919. – S. 32 – 33.

УДК 316.62-053.6+37.064.1+37(09)

С.Л. Маховська

Слов'янський державний педагогічний університет

КОЛО ПИТАНЬ З ПРОБЛЕМИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ПІДЛІТКОВИХ ДЕВІАЦІЙ В ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

У статті проаналізовано проблему попередження підліткових девіацій в історико-педагогічній літературі; обґрунтовано необхідність взаємодії школи та сім'ї під час навчально-виховного процесу як визначальної умови запобігання відхиленням у поведінці школярів; досліджено ключові аспекти функціонування зазначених інститутів суспільства в різні історичні епохи; визначено основні напрями комплексної взаємодії школи та сім'ї.

В статье проанализирована проблема предупреждения подростковых девиаций в историко-педагогической литературе; обоснована необходимость взаимодействия школы и семьи в ходе учебно-воспитательного процесса как определяющего фактора предупреждения отклонений в поведении школьников; исследованы ключевые аспекты функционирования указанных общественных институтов в разные исторические эпохи; определены основные направления комплексного взаимодействия школы и семьи.

The aim of the research is to analyze the problem of prevention of juvenile deviations in the historic-pedagogical literature, to demonstrate of the necessity of school-family interaction in the educational process as a main factor of prevention of appearance of difficult-for-upbringing children; to research the main characteristics of function of this public institutes in the different historical epochs; to determine the fundamental directions of complex school-family interaction.

Постановка проблеми. На сучасному етапі вдосконалення системи освіти, розвитку інноваційних технологій, покращання матеріальної забезпеченості працівників шкіл менше половини випускників вищих педагогічних навчальних закладів працюють за професією, аргументуючи це значною кількістю важких дітей у загальноосвітніх школах.

Важковиховувані – це діти, які через відсутність взаємодії між представниками різних соціальних інститутів опинилися на межі нівелювання соціальних, правових, моральних та етичних норм. Наслідком цього є численні прояви девіантної поведінки серед дітей та підлітків. Девіантна поведінка (від лат. *deviatio* – “відхилення”) – система дій і вчинків людей, соціальних груп, що суперечать соціальним нормам або визнанням у суспільстві шаблонам і стандартам поведінки (наркоманія, алкоголізм, токсикоманія, проституція, суїцидальна поведінка, деліквентна та адиктивна поведінка).

Визначальними інститутами у становленні особистості дитини, на наш погляд, є сім'я та школа. Їх вплив на свідомість дитини дуже великий. Здатність швидко і майже тотально охоплювати найширші аудиторії дає їм змогу формувати суспільну думку, визначати духовні цінності підростаючого покоління. Тому попередження появи девіантних форм поведінки у підлітків буде більш ефективним лише за умови комплексної взаємодії вищезазначених соціальних інститутів суспільства. Розробка практичних рекомендацій неможлива без дослідження історико-педагогічної літератури.

Актуальність проблеми запобігання появі підліткових девіацій у різні історичні епохи обумовила вибір теми дослідження.

Аналіз актуальних досліджень. Ідея превентивного виховання молоді в педагогічній думці не нова. На необхідності цілеспрямованої спільної роботи педагогів та сім'ї з метою попередження відхилень у поведінці дітей та підлітків наголошували Я. Коменський, Й. Песталоцці, Ж. Руссо, Г. Сковорода, Т. Шевченко, К. Ушинський та інші.

Ці самі проблеми відображені і в працях педагогів ХХ ст.: Г. Ващенко, О. Залужного, Т. Лубенця, А. Макаренка, С. Русової, І. Соколянського, Я. Чепіги та ін.

Творчий пошук сучасних науковців спрямований на аналіз причин виникнення та визначення основних видів важковиховуваності (В. Бітенський, З. Зайцева, А. Кочетов, О. Лічко, В. Оржеховська, М. Попов, Ю. Свеженцева).

Значущими щодо пошуку ефективних шляхів профілактики девіантних

форм поведінки і пов'язаною з нею адикцією є дослідження Л. Колесова, Н. Максимової, М. Окаринського, О. Панчека, О. Пилипенка, Т. Федорченка. Концептуальні засади морально та духовно здорової особистості висвітлені І. Бехом, Н. Калініченко, С. Максименком; необхідність соціально-правового забезпечення профілактики відхилень у поведінці серед учнівської молоді обґрунтовано О. Бовть, В. Оржеховською, Н. Семеновою, В. Синьовим, М. Фіцулою.

Відповідно рівень взаємодії соціальних інститутів під час роботи з дітьми та підлітками досліджують у своїх працях Л. Бойко (у процесі формування у школярів загальнолюдських цінностей), І. Зверева (на рівні педагогічної роботи з дітьми та молоддю в Україні), В. Копа (на прикладі студентської аудиторії), О. Кузьменко (у процесі соціального становлення особистості), С. Омельченко (під час формування здорового способу життя).

Різноманітність вищезазначених досліджень свідчить про наявність цілої низки нерозв'язаних проблем під час роботи з підлітками, про необхідність удосконалення соціально-педагогічної системи. Проблема, на наш погляд, полягає не тільки в розробці корекційних методик під час роботи з важкими дітьми, у забезпеченні профілактики важковиховуваності серед підлітків, але й у відсутності ґрунтовного аналізу історико-педагогічної літератури превентивного спрямування.

Мета статті. – розглянути коло питань з проблеми попередження підліткових девіацій в історико-педагогічній літературі; довести необхідність взаємодії школи та сім'ї під час навчально-виховного процесу як визначальної умови запобігання відхиленням у поведінці школярів; дослідити ключові аспекти функціонування зазначених інститутів суспільства в різні історичні епохи; визначити основні напрями комплексної взаємодії школи та сім'ї.

Виклад основного матеріалу. Попередження появи підліткових девіацій як невід'ємна складова системи навчально-виховного процесу закладу освіти дає змогу формувати в учнів "імунітету" до негативних впливів соціального оточення. Проте не тільки освітні заклади беруть участь у розв'язанні різноманітних особистісних, міжособистісних і соціальних проблем сучасного підлітка.

Інститут сім'ї – це один із визначальних апаратів впливу на світоглядні позиції дитини, на формування її життєвих орієнтацій, стрижневого потенціалу адекватно сформованої особистості, оскільки те, що закладено батьками в

дитинстві, дуже важко, а в деяких випадках неможливо змінити, виправити у дорослому віці.

У свою чергу, школа, – це своєрідний фільтр неконтрольованої інформації, під вплив якої дитина потрапляє за межами родини. Безперечно, сприйняття світу дитиною, її думки та бажання значною мірою визначаються впливом на неї середовища, в якому вона перебуває. Якщо молода людина живе в атмосфері зла, серед спокус, розпусти та нестримних пристрастей, то не може не заразити свою душу. Немало цьому сприяють й телевізійні програми, які демонструють садизм, насильство і розпусту, але не варто списувати всі труднощі лише на них. Створення чітких механізмів взаємодії школи та сім'ї – одна з основних умов попередження появи “важкої” молоді.

До кола пошуків педагогів-теоретиків і практиків ХХ століття (Г. Ващенко, О. Залужного, Т. Лубенця, А. Макаренка, С. Русової, І. Соколянського, Я. Чепіги та ін.) входили проблеми сімейного виховання, які залишилися поза офіційними напрямками розвитку педагогічної думки. Вони прагнули показати значущість сім'ї як необхідного соціально-виховного інституту у процесі формування особистості, відзначаючи, що потрібне не знищення родини, не її руйнація, не “війна” з родиною як з одним з інститутів соціального виховання, а боротьба з тими застарілими забобонами, що міцно тримають у своїх руках здорову природу родини. Тому у своїх працях педагоги обґрунтували потребу у вивченні сучасної сім'ї, її педагогізації та залученні до превентивного виховання.

Аналіз праць Г. Ващенко свідчить про те, що соціалізація особистості дитини починається з перших кроків її життя, а сім'я є її початковим етапом. Саме в сім'ї дитина отримує перші знання та враження про навколишній світ і життя, в сім'ї формуються соціальні, психологічні та моральні основи людської особистості. Найбільша цінність сім'ї полягає у тому, що вона сприяє попередженню появи девіантних форм поведінки у дітей та підлітків.

Проте, незважаючи на цілу низку доказів важливості родини у становленні дитячої особистості, незаперечним є той факт, що у всі часи сім'я відчувала потребу у підтримці з боку школи стосовно виховання дітей. Історія підтверджує, що коли люди жили великими сім'ями, то необхідність знань, умінь і навичок сімейного життя передавалась від покоління до покоління природно. Із суспільним розвитком, коли сімейні зв'язки між поколіннями порушувались, передача необхідних знань про формування сім'ї та виховання дітей ставала

одним із найважливіших завдань школи. І чим глибше відчувався розрив між поколіннями, тим більш відчутною була потреба батьків в отриманні певних педагогічних навичок стосовно виховання та навчання своїх дітей.

Так, у “Передмові до проекту української школи” Я. Чепіга зазначає, що школа повинна бути нормальним продовженням сім’ї, “доскональним первообразом культурної, завжди еволюціонуючої сім’ї” [4, 65].

З цього приводу відома думка А. Макаренка: виховання є процес соціальний у широкому розумінні цього слова: виховує дитину (добре або погано) все – природа, середовище, речі, але насамперед люди – з них на першому місці педагоги і батьки.

За С. Русовою процес інтеграції особистості в суспільство, що є надзвичайно динамічним, зумовлюється взаємозв’язками всієї виховної системи: сім’єю, дитячим садком, школою, позашкільними закладами, різноманітними неформальними об’єднаннями. С. Русова вважала школу тим осередком, який повинен провести дитину від родинного виховання “через дитячий садочок у соціальний колектив і через національно-громадське виховання до Всесвіту” [6, 120].

А. Макаренко розглядав школу як соціальний центр, як організацію життєдіяльності вихованців. Він зазначав, що школа – це “суспільство у мініатюрі” [1, 11], вона повинна інтегрувати учнів у соціальну структуру суспільства, його мораль, основні ідеї, традиції. Педагог наголошував, що школа постає своєрідним фільтром для негативних впливів на особистість дитини, вона захищає своїх учнів від хвороб навколишнього середовища.

На думку Я. Чепіги, у школі необхідно створювати умови, близькі до родинних, урахувати принцип природовідповідності, послідовності, гуманізму, зважати на психологію, характер, національну свідомість у процесі становлення особистості як соціальної істоти.

На думку сучасного педагога С. Меліної, “світоглядна стійкість, закладена родиною, – це критеріальна характеристика становлення світогляду особистості і визначається рівнем його сформованості, спрямованості особистості, усвідомленістю та моральністю її поведінки” [2, 17]. Згідно із проведеним дослідницею анкетуванням, більшість батьків вважає, що сімейне виховання впливає на формування світогляду їх дітей, зокрема підліткового віку, причому фактор родинного виховання вони оцінили у 45%. Усі інші фактори, на думку батьків, несуттєві: школа – 24%, суспільство – 16%, ЗМІ – 6%, сам підліток – 9%.

Така оцінка важливості інституту сім'ї під час роботи з дітьми підліткового віку є об'єктивною, але тільки розуміння батьками своєї важливості недостатньо.

Проблема відхилень у поведінці сучасних дітей ускладнюється у зв'язку з багатоаспектністю змін сучасної сім'ї та взаємовідносин між її членами в сучасних сім'ях (між батьками, батьками і дітьми, між братами і сестрами та ін.). Це обмежує виховний вплив батьків на дітей, почуттєві взаємини між ними, що за несприятливої морально-виховної атмосфери і незадоволених психологічних, біологічних і суспільних потреб призводить до відхилень у поведінці.

Існують припущення, що часто особисті погляди батьків щодо виховання та їх виховна система спричиняють відхилення в поведінці. Багато досліджень присвячено аналізу життя сім'ї, оскільки причини більшості відхилень приховуються в сімейному середовищі і пов'язані з виховною неспроможністю батьків, відхиленнями у структурі сім'ї та в її виховній атмосфері.

Однією із причин появи "важких дітей" можна назвати проблемну сім'ю (проблемною вважаємо родину, в якій дитина переживає моральний та матеріальний дискомфорт, стресові ситуації, жорстокість, насилля, зневажливе ставлення, емоційне відторгнення) [5].

На сучасному етапі розвитку суспільства, коли сім'я втрачає свої керівні позиції у вихованні дітей та підлітків, школа повинна мати силу компенсувати різноманітні недоліки сімейного виховання. З цією метою треба поставити необхідність взаємодії школи та сім'ї на перше місце в навчально-виховному процесі.

Дослідження історико-педагогічної літератури свідчить про нерозв'язаність проблеми взаємодії зазначених інститутів суспільства у процесі превентивної роботи протягом багатьох століть. На наш погляд, основними завданнями такої взаємодії на сучасному етапі повинні стати:

- розробка механізмів взаємодії інститутів суспільства (школи, сім'ї) в межах соціально-педагогічної системи;
- виконання соціально-педагогічних завдань зазначених інститутів суспільства;
- залучення підлітків до активної культурно-масової та суспільно корисної діяльності;
- забезпечення високого рівня соціальної підготовки представників загальноосвітніх закладів та достатнього рівня педагогічної культури сім'ї.

Висновки. Попередження появи відхилень у поведінці дітей та підлітків у

всі історичні епохи передбачало активну взаємодію сім'ї та школи. Завдання вчителів сучасної школи полягає у тому, щоб, використовуючи передовий педагогічний досвід, допомогти сім'ї стати ефективним соціально-виховним інститутом у превентивній роботі з дітьми та підлітками.

Узгодженість, взаємозв'язок, взаєморозуміння, взаємодоповнення цих двох соціально-педагогічних інститутів, практичне застосування теоретичної історико-педагогічної бази під час роботи з учнями середньої школи (у чому вбачає подальші перспективи дослідження) сприятиме успішній соціалізації особистості дитини на сучасному етапі становлення української державності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Макаренко А. С. Книга для батьків. / Макаренко А. С. – К. : Либідь, 1987. – С. 11.
2. Меліна С. Світоглядні аспекти роботи з сім'єю / С. Меліна // Воспитание школьников: Теоретический и научно-методический журнал. – 2005. – № 5. – С. 17 – 21.
3. Національна програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні // Освіта України. – 2004. – 3 грудня. – № 94. – С. 6 – 10.
4. Невгодівський А. Навчіться любити дітей / А. Невгодівський // Світло. – 1999. – № 1. – С. 54 – 69.
5. Парфенова І. Організація співробітництва сім'ї та школи / І. Парфенова // Виховання школярів. – 2002. – № 3. – С. 25 – 27.
6. Русова С. Современные школьные нужды в Украине / С. Русова // Украинский вестник. – 1906. – № 2. – С. 115 – 122.
7. Соколянський І. Педагогіка школи та родини в системі соціального виховання / І. Соколянський // Рад. освіта. – 1928. – № 10. – С. 64.
8. Ушинський К. Д. Избранные педагогические произведения. / К. Д. Ушинский – М. : Просвещение, 1968. – С. 340.
9. Шахрай О. Педагогізація родини / О. Шахрай // Рад. освіта. – 1929. – № 1. – С. 44.

УДК 37. 011

А.О. Пучко

Слов'янський державний
педагогічний університет

ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ “ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ” У СУЧАСНІЙ ПЕДАГОГІЦІ

У статті аналізуються різні наукові підходи визначення сутності понять “диференціація”, “індивідуалізація” та пов'язаних з ними понять, взаємозв'язку диференціації та індивідуалізації навчання; подаються деякі дефініції цих термінів; виділено основні ознаки диференціації та провідні тенденції до розуміння цих понять у сучасній педагогічній думці.

В статье анализируются разные научные подходы к определению сущности понятий “дифференциация”, “индивидуализация” и связанных с ними понятий, взаимосвязи дифференциации и индивидуализации обучения; даются некоторые дефиниции этих терминов; выделены основные черты дифференциации и ведущие тенденции